

УДК 37.011.33

Т. М. СТЕПАНОВА

м. Миколаїв

ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО В КОМПЕТЕНТНІСНОМУ ПІДХОДІ ДО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті дається короткий аналіз окремих досліджень з проблеми підготовки дітей до школи та формування в них життєвих компетенцій. Розкриваються погляди В. Сухомлинського на діяльнісний підхід до організації навчання дітей 6 років та визначені ним передумови успішного навчання дітей у школі.

Ключові слова: компетенція, компетентність, зміст освіти, навчально-виховний процес, передшкільна освіта, підготовка до школи.

Постановка проблеми. Проблема підготовки дітей до школи особливо загострилась на сучасному етапі у зв'язку з переходом шестирічних дітей до навчання у школі.

Початок нового століття знаменується тим, що освіту охопила світова криза, пов'язана з невідповідністю змісту, форм, методів навчання й виховання дітей початкової ланки освіти вимогам інформаційного суспільства.

Період розвитку наукової теорії змісту дошкільної освіти припадає на реформування освіти в Україні, що призвело до централізації та формалізації механізму організації й управління освітою. Державотворчі процеси в Україні, скрутне економічне становище в державі поклато відбиток і на системі дошкільної освіти. З різних причин дошкільні навчальні заклади не всі діти могли відвідувати, скоротилась і чисельність дошкільних установ. Таким чином, не всі діти мали можливість отримати належну дошкільну підготовку й мати однакові стартові можливості на початку вступу до школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У 1987 році в Україні була захищена дисертація Г. Сухорукової з теми «Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці В. Сухомлинського» [11]. Метою роботи було вивчення і висвітлення вкладу В. Сухомлинського в розробку питань підготовки дітей до школи, обґрунтування можливості творчого використання в теорії і практиці суспільного дошкільного виховання на сучасному етапі його педагогічних ідей і педагогічного досвіду.

Зауважимо, що автор вперше звернулася до педагогічної спадщини ученого щодо змісту і методики підготовки дітей до школи в Павлишській школі; нею визначено умови, методи і шляхи реалізації цілісної системи підготовки дітей до школи, її ефективності у взаємодії ди-

ректора, педагогічного колективу школи і батьків. Г. Сухорукова виявила також можливість і шляхи впровадження педагогічної системи підготовки дітей до школи в сучасних дошкільних закладах, підвищення її ефективності та забезпечення наступності між дошкільною і початковою ланками освіти [11].

Дослідження Т. Бондаренко присвячено вивченню історичного аспекту підготовки дітей до школи в теорії і практиці вітчизняної педагогіки в другій половині ХХ ст. Автором вивчався пропедевтичний аспект підготовки дітей до школи; визначено 4 етапи становлення й розвитку підготовки дітей до шкільного навчання у другій половині ХХ ст. В основу періодизації було покладено динаміку мети і завдань пропедевтики початкового навчання, що детермінували трансформації у змісті та формах підготовки дітей до навчання у школі. У дослідженні схарактеризовано організаційні форми пропедевтики початкового навчання, що виступали, за висновком дослідниці, зовнішнім виявом для змісту, який поетапно еволюціонував від розрізнених знань про довкілля до формування життєвої компетентності згідно з конкретизованими метою й завданням підготовки дітей до навчання у школі [2, 16].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У реалізації нових навчально-виховних завдань сучасної освіти початкова школа покликана стати фундаментом, на якому будується засвоєння системи наукових понять. Вона є першим етапом у розвитку інтелектуальних можливостей, формуванні творчих здібностей, самостійності учнів у навчанні, у спрямуванні їхньої навчальної діяльності. Усе це зумовлює і зміну функцій дошкільних навчальних закладів. Нова роль дошкільного навчального закладу визначається як

потребою підготовки дітей до навчання за чинними шкільними програмами, так і виявленими потенційними можливостями сучасних дітей до більш високого рівня інтелектуальної діяльності.

Постановка завдання. У статті розкривається значення освітніх компетенцій та їх конкретизація у змісті підготовки дітей до навчання у школі з використанням ідей В. Сухомлинського в особистісно-діяльнісному підході до навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасний стан освіти в Україні віддзеркалює соціально-економічний і культурно-історичний стан держави. Перехідний період, у якому перебуває українське суспільство, і його системна криза спричинюють «певну амбівалентність динамічної парадигми освіти України» [7, 27].

З одного боку, як відзначає В. Кремень, зміни політичного й духовного простору зумовлюють освітньо-педагогічні трансформації загальнодержавного рівня, вектор яких спрямовано на нові освітні технології з ефективним використанням комп'ютерної техніки й на розширення можливостей індивідуального, особистісного розвитку людини. З іншого боку, передусім фінансові негаразди – нестабільність і зменшення фінансування, відсутність значних капіталовкладень в освіту – не лише стримують розвиток, а й призводять, зокрема, до руйнації важливих структурних підрозділів усталеної мережі навчальних закладів, скорочення педагогічного корпусу, деформації суспільної оцінки його творчої праці та соціального статусу [7, 27].

Орієнтація освіти на підготовку до життя і праці через виконання різноманітних видів практичної діяльності, на що звертав особливу увагу В. Сухомлинський, передбачає опору на функціональний підхід до розуміння сутності людини з тим, щоб визначити необхідні види цієї діяльності. При цьому сама освіта як процес є однією з основних функцій діяльності, а розвиток самого суб'єкта діяльності – одним із продуктів людської діяльності. Психологи (П. Гальперін та ін.) дійшли висновку, що будь-яка діяльність – це вже розвиток, тобто зміна параметрів, властивостей, якостей у часі, а становлення особистості є продуктом діяльності, що накладається на генетичну програму розвитку людини [3, 15].

Науковцями було визнано, що освіта – це триєдиний процес, основні сторони якого –

засвоєння досвіду, тобто навчання, а також виховання і розвиток (Л. Занков, В. Ледньов). Відсутність чіткого розмежування понять «освіта» і «виховання» дотепер простежується на прикладі й дошкільного виховання, яке за своєю суттю є освітою, оскільки має всі три основні компоненти – навчання, тобто засвоєння досвіду, виховання і розвиток, що відбуваються переважно в ігровій діяльності. На думку одного з провідних педагогів сучасності Л. Занкова, процес навчання безпосередньо спрямований на засвоєння досвіду, який є найближчим його продуктом, натомість виховання і розвиток здійснюються опосередковано і є більш віддаленим, інтегрованим продуктом. Отже, завдання полягає в тому, щоб організувати процес навчання з максимальною ефективністю для виховання й розвитку особистості [5, 7].

Компетентність – одна з дефініцій результату навчання. Результат освіти – це фіксований факт присвоєння і державою, і суспільством, і особистістю усіх тих цінностей, що породжуються у процесі освітньої діяльності, які є важливими для економічного, морального, інтелектуального стану «споживачів продукції» освітньої сфери: держави, суспільства, кожної людини та всієї цивілізації в цілому [9; 4, 375].

Компетентність розглядається як ступінь відповідності наявних знань, умінь і навичок, досвіду особистості реальному рівню складності тих завдань (проблем), які вирішує особистість на певному етапі її життєдіяльності. На сучасному етапі в освіті склався компетентнісний підхід до оцінки результатів освіти на кожному з освітніх рівнів, які мають свої усталені види ключових компетенцій.

Розкриваючи роль освітніх компетенцій у стандартах, учені (В. Краєвський і А. Хуторської) зауважують, що освітні компетенції є результатом особистісно-діялісного підходу до освіти, оскільки відносяться до особистості учня і формуються, і перевіряються у процесі виконання ним певним чином складеного комплексу дій. Водночас вони формуються лише в тих видах діяльності, які охоплюють основні освітні галузі і навчальні предмети. Такі компетенції відтворюють освітньо-діялісну складову загальної освіти і покликані забезпечити комплексне досягнення її цілей [6].

Ключові освітні компетенції конкретизуються на рівні навчальних предметів (освітніх

галузей). Відтворити у стандартах з окремих навчальних предметів елементи, що відповідають ключовим освітнім компетенціям, – одне із завдань, яке повинно бути вирішене на структурно-логічному рівні і втілене як в «Обов'язковому мінімумі змісту освітніх програм», так і у «Вимогах до рівня підготовки випускників» для кожного ступеня навчання і кожного навчального предмета (освітньої галузі).

На думку А. Хуторського, перелік ключових компетенцій потребує відбору і деталізації як за віковими ступенями навчання, так і за навчальними предметами і освітніми галузями. Розробка освітніх стандартів з окремих предметів повинна враховувати комплексність змісту освіти, що в них представляється, з погляду внеску у формування загальних ключових компетенцій. Під час розробки «Обов'язкових мінімумів...» і «Вимог...» визначають необхідне достатнє число пов'язаних між собою реальних об'єктів, що вивчаються, і знань, умінь, навичок і способів діяльності, які при цьому формуються. У результаті стандарт буде забезпечувати не лише розрізнену предметну, а й цілісну компетентнісну освіту. У цьому випадку освітні компетенції учня стануть відігравати багатofункціональну метапредметну роль не лише у школі, а й у сім'ї, у колі друзів, у майбутніх виробничих стосунках [12].

Особливий внесок в теорію і практику підготовки дітей до школи зробив В. Сухомлинський у 50–60-х роках ХХ століття. Це був новаторський підхід до організації навчання дітей 6 років до початку їх систематичного навчання у школі. Зауважимо, що вченим була створена цілісна система навчання і виховання дітей до школи; визначено принципи організації дітей щодо підготовки їх до навчання у школі; розроблено інноваційні методики роботи з дітьми, які впливали комплексно на розумовий, фізичний, естетичний, моральний розвиток дитини.

Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського дає можливість виокремити принаймні три важливих напрями в загальній системі підготовки дітей до школи:

- різнобічна, гармонійна, цілісна підготовка майбутніх першокласників до навчання у школі, яка охоплює їхній розвиток, навчання й виховання;
- залучення батьків до систематичної роботи в сім'ї з підготовки дітей до школи; інтеграції виховних впливів школи і сім'ї у формуванні особистості майбутніх першокласників;

– підготовка майбутніх учителів-класоводів до роботи з майбутніми першокласниками.

В. Сухомлинський визначив передумови, які б сприяли успішному навчанню дітей у школі. Такими передумовами, на його думку, є:

- сформованість інтелектуальних умінь: уміння спостерігати в довкіллі, проводити досліди в природі, розмірковувати, аналізувати й узагальнювати; відшукувати самостійно відповіді на запитання, порівнювати, зіставляти;
- мовленнєві вміння: уміння читати вірші, переказувати тексти художніх творів, складати самостійно розповіді і казки, вміння влучно добирати потрібні слова; оволодіння семантикою і граматичною будовою мови, зв'язним мовленням, словесною творчістю;
- морально-етична вихованість дитини: оволодіння азбукою морально-етичної поведінки: вміння поводити себе в колективі, в стосунках з дорослими і однолітками;
- уміння читати і писати друковані літери [10].

Зауважимо, що навчання дітей до школи читати і писати В. Сухомлинський називав своєрідним «містком», який пов'язує дошкільну і шкільну ланки освіти, а вміння читати до школи як основну умову подальшого повноцінного розумового розвитку дітей у школі. В. Сухомлинський вважав, що за рік, який передуює навчанню старших дошкільників у школі, можна реалізувати всі визначені ним передумови. Він писав: «Рік, що передував навчанню за партою, був потрібний мені для того, щоб добре взнати кожну дитину, глибоко вивчити індивідуальні особливості сприймання, мислення і розумової праці. Перш ніж давати знання, треба навчити думати, сприймати, спостерігати. Треба також добре знати індивідуальні особливості здоров'я кожного учня – без цього не можна нормально вчити» [10, 19]. Отже, зазначимо, що В. Сухомлинський, по суті, визначив зміст і необхідність передшкільної освіти дітей старшого дошкільного віку, не вживаючи означеного терміна, визначив ключові компетенції, необхідні дитині на пропедевтичному етапі навчання у школі.

Першою сходинкою, на якій дитина залучається до організованого навчання, є дошкільня, що сьогодні визнано всіма державними документами висхідною, початковою ланкою освіти.

Формування ж змісту передшкільної освіти передбачає розвиток в особистості дошкільника цілого комплексу життєво необхідних якостей і ключових компетентностей, що допоможуть їй швидше адаптуватись у школі, а досягнутий рівень розвитку сприятиме легкому і сві-

домому засвоєнню навчального матеріалу, на що звертав особливу увагу В. Сухомлинський у роботі з дітьми 6 років. Оскільки зміст передшкільної освіти повинен забезпечувати формування готовності до навчання в школі, то й визначені ним знання, уміння, навички й способи їх здобуття і реалізації повинні гарантувати досягнення морфолого-фізіологічного, психологічного й соціального рівнів готовності дитини до навчання у школі [8].

В новій редакції Базового компонента дошкільної освіти (2012 р.) визначено такі ключові компетенції, що передбачає інваріантна складова: особистісно-оцінна, родинно-побутова, соціально-комунікативна, природничо-екологічна, предметно-практична, художньо-продуктивна, ігрова, сенсорно-пізнавальна, математична, фонетична, лексична, граматична, діалогічна, монологічна, мовленнєва, комунікативна; та компетенції, передбачені варіативною складовою БКДО: інформативна компетенція, комунікативно-мовленнєва (вивчаючи іноземну мову), хореографічна та шахово-ігрова [1].

Висновки і перспективи досліджень. Таким чином, спрямовуючи навчально-виховний процес на засвоєння змісту дітьми освітніх ліній БКДО, ми сприяємо формуванню в дітей підвалин на здобуття в школі систематичних знань та вмінь. Зазначені життєво необхідні компетенції дають можливість дитині спокійно, вільно орієнтуватись і проявляти себе в різних видах діяльності та життєвих ситуаціях, що дозволить їй швидше адаптуватись до шкільного навчання. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в можливості використання ідей В. Сухомлинського

щодо підготовки дітей до навчання в школі в роботі з дітьми 5-го року життя.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. кер.: А. М. Богуш. — К.: Видавництво, 2012. — 26 с.
2. Бондаренко Т. М. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці вітчизняної педагогіки (друга половина ХХ століття): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Бондаренко Тетяна Миколаївна; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т. Шевченка. — Луганськ, 2008. — 20 с.
3. Гальперин П. Я. Основные результаты исследования по проблеме «Формирование умственных действий и понятий» / П. Я. Гальперин. — М., 1965. — С. 15.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. — К.: Хрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
5. Занков Л. Дидактика и жизнь / Л. Занков. — М., 1968. — С. 7.
6. Краевский В. В. Основы обучения. Дидактика и методика: учебн. пособие для студентов высших учебных заведений / В. В. Краевский, А. В. Хуторской. — М.: Издательский центр «Академия», 2007. — 352 с.
7. Кремень В. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти / В. Кремень. — К.: Грамота, 2005. — 448 с.
8. Павленчик В. О. Системний підхід у дослідженнях проблем виховання дітей / В. О. Павленчик // Педагогіка і психологія. — К.: Педагогічна думка, 1999. — № 2. — С. 59—66.
9. Педагогіка. Большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. — М.: Современное слово, 2005. — 720 с.
10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. — К.: Рад. школа, 1977. — 220 с.
11. Сухорукова Г. В. Підготовка дітей до школи як педагогічна проблема в теорії і практиці В.О. Сухомлинського: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Сухорукова Галина Вікторівна; Київський державний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. — К., 1987. — 20 с.
12. Хуторской А. Современная дидактика / А. Хуторской. — Москва-Харьков-Минск, 2001. — 544 с.

Т. М. STEPANOVA

Mykolaiv

PEDAGOGICAL HERITAGE OF V.O. SUKHOMLYNSKYI IN THE COMPETENCY APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF A PRIMARY SCHOOL CHILD'S PERSONALITY

The article is a short analysis of individual studies on preparing children for school and shaping their life skills. The views of V. Sukhomlynskyi on a proactive approach to the education of children in the age of 6 years and defined prerequisites for a successful education of children at school are revealed.

Key words: competence, educational content, educational process, preschool education, preparation for school.

Т. М. СТЕПАНОВА

г. Николаев

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ В.А. СУХОМЛИНСКОГО В КОМПЕТЕНТНОСТНОМ ПОДХОДЕ К РАЗВИТИЮ ЛИЧНОСТИ РЕБЕНКА ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье даётся короткий анализ отдельных исследований по проблеме подготовки детей к школе и формирования в них жизненных компетенций. Раскрываются взгляды В. Сухомлинского на детский подход к организации обучения детей 6 лет и предпосылки успешного обучения детей, которые он определил.

Ключевые слова: компетенция, компетентность, содержание образования, учебно-воспитательный процесс, дошкольное образование, подготовка к школе.

Стаття надійшла до редколегії 01.07.2014